

AVUI cultura

Entrevista amb Paul Ricoeur, el pensador que defensa la filosofia oberta / Pàg. III

Semblança de Joseph Roth: un jueu de l'Est desarrelat i solitari/ Pàg. IV

Conversa amb Ferran Torrent: "La novel·la negra reflecteix una societat podrida" / Pàg. VI

Novetats literàries per als més joves / Pàg. IX

Pensament filosòfic dels 80

S'ha trencat el relatiu aïllament de les escoles de pensament

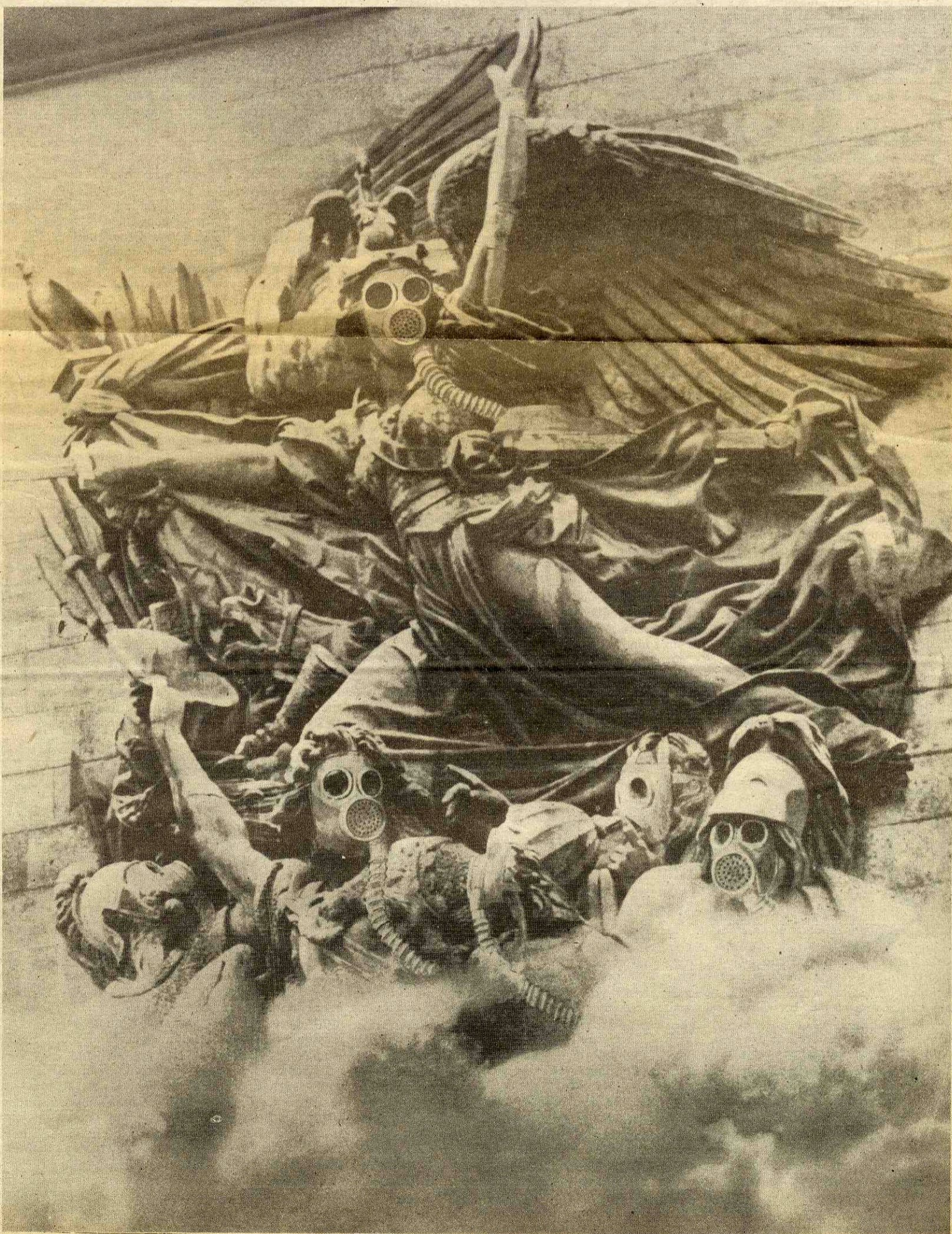
Gonçal Mayos

La dècada dels 80 s'inaugurava pel que fa al panorama filosòfic amb la mort —el 15 d'abril— de Jean-Paul Sartre. Certament, aquest filòsof havia perdut en els 70 la seva preponderància, però hem de recordar que (com afirmava una estadística nord-americana) era amb W.O. Quine (actualment encara actiu) el filòsof vivent més citat. Cal començar afirmant que la dècada que ara acabem ha representat un trencament relatiu de l'aïllament de les diverses escoles filosòfiques o tradicions nacionals. Escoles i tradicions han perdut una mica en cohesió interna, però han guanyat molt en debat amb les altres. Així s'ha produït una notable obertura i renovació dintre dels corrents analítics, paral·lela potser amb la major permeabilitat de les Universitats nord-americanes a la filosofia europea. Darrerament, els grans professors alemanys des de Heinrich Pöggeler, Schnädelbach o Stegmüller fins a Habermans, francesos (com Derrida que ha creat una forta escola a Chicago), italians (Umberto Eco el primer) passen la meitat del seu temps en Universitats i instituts d'investigació nord-americans. Això ha anat paral·lel amb el fet que, cada vegada més, les obres noves s'escriuïn i publiquin en primer lloc en anglès malgrat la procedència de l'autor.

Cal reconèixer, no obstant això, l'enfortiment i major projecció de la producció europea. En especial, cal remarcar l'explosió de la Universitat i la cultura italiana (per exemple, Eco, Vattimo o Severino). També s'ha afermat en camps específics la producció holandesa o belga, sueca o finlandesa, polonesa o russa, sense oblidar la lenta aparició en el panorama internacional de la producció peninsular. Els articles procedents d'aquests països ja no són una estranya excepció sinó quelcom *normal*. Evidentment, s'ha consolidat l'aportació alemanya —la més forta ara mateix—, anglesa i francesa.

Pel que fa al món filosòfic francès, que tant ens afecta, hi ha hagut en els 80 un profund canvi de *maîtres a penser* que coincideix amb l'esgotament global d'algunes de les tradicions més poderoses fins ara. Així van morir Jacques Lacan i Roland Barthes, mentre que Louis Althusser va fer una truculenta desaparició (a partir de l'assassinat de la seva dona i el seu internament en un manicomi). Amb ells perdien importància els corrents psicoanalítics (també va desaparèixer Erich Fromm), l'estructuralisme (del qual es desmarcaven gairebé tots els autors francesos) i el marxisme (que havia viscut amb l'obra d'Althusser un nou impuls teòric).

Aquests tres *maîtres a penser* van ser substituïts per Baudrillard, Deleuze —darrerament més tancat sobre si—, Derrida i Lyotard. En el

MARCEL ICHAC

passa a la pàgina següent

Als 80, les diferents escoles i tradicions nacionals de la filosofia han perdut cohesió interna, però han guanyat en debat amb les altres

Filosofia en els 80

Fi de l'aïllament de les escoles de pensament

ve de la pàgina anterior

1984 es va produir la mort de Foucault (aleshores una de les veus més consolidades), però a la seva desaparició física no va seguir el relatiu oblit habitual. Molt al contrari, va representar la seva consagració com un dels últims clàssics en la filosofia. Certament, l'interès per Foucault, la seva obra i les perspectives filosòfiques que va obrir no han fet sinó augmentar des d'aleshores. Tant és així que a partir de la seva obra s'ha consolidat un dels dos grans llenguatges paradigmàtics enfrontats que més han predominat al llarg de la dècada dels vuitanta.

El model foucaultian bàsicament desemmascarador, desvetllador de la institucionalització disciplinària del poder i el saber, té un altre gran model contraposat en l'intent neoil·lustrat d'Habermas per definir una nova proposta emancipatòria. Aquest —amb Apel i altres autors— parteix de definir la possibilitat d'un consens polític-comunicacional des de l'obertura d'un diàleg equilibrat i sense traves. Cal valorar la capacitat d'Habermas per a convertir-se en interlocutor al voltant de nombrosos problemes i de diversos autors. Cal recordar les seves antigues polèmiques amb Popper i Albert, amb Gadamer i, més actualment, la seva capacitat per a ser interlocutor vàlid d'autors com Rawls o Rorty —dos dels més comentats de la dècada.

El model de Foucault i el d'Habermas, sempre enfrontats i malgrat la seva probable incommensurabilitat, sovint es reconeixen mútuament com a alternatives —cosa que no passa sempre en la filosofia o en els debats culturals. Potser pel seu mateix predomini en el camp de la filosofia política en sentit ampli i per la manca d'altres alternatives (amb el defalliment del marxisme i la propensió dels filòsofs analítics a discutir els plantejaments habermasians) s'han consolidat com dos llenguatges francs que tothom procura i diu conèixer. Com a contrapartida negativa del seu mateix èxit més enllà del nucli dels partidaris i estudiosos, aquests dos plantejaments sovint s'han estandaritzat i convertit en una nova escolàstica.

ROBERT

AVUI

ca. La seva difuminació i aplicació a molts aspectes de les ciències socials han representat una consolidació que té sovint com a contrapartida una certa vulgarització.

Els vuitanta han representat també l'afirmament de la semiòtica, de la teorització de la societat de la informació i del paper dels mitjans de comunicació. A començament de la dècada va morir McLuhan —potser el profeta d'aquestes qüestions—, però aquests anys han vist la consagració d'Umberto Eco com l'autèntic rei, tant pel que fa a la qüestió teòrica com pràctica. Les seves novel·les parafilosòfiques —acompanyades d'una expectació i una operació de màrqueting antològiques— no han estat un element marginal en aquesta consagració. Evidentment, però, les darreres troballes en aquests camps van molt més enllà i representen una de les aportacions científico-filosòfiques més importants dels darrers anys. D'altra banda, continua una forta tradició de treball sobre filosofia de la ciència en resposta a l'impacte de l'obra de Kuhn. Cal ressenyar els treballs de l'anomenat *estructuralisme científicista*, que cerca la reconstrucció racional de les teories científiques. En aquest camp, tampoc no es poden oblidar les darreres aportacions de Toulmin o del radical i polèmic Feyerabend.

Després de les fortes crítiques a la metafísica en els 60 i 70, la dècada que acabem ha portat una nova reivindicació de plantejaments metafísics desacomplexats, tan atrevits i innovadors com vinculats a la més forta tradició metafísica: des de l'idealisme alemany i la fenomenologia com el heidegerianisme. En aquest camp ha destacat, sobretot, l'obra crítica i deconstrutora però

fructíferament metafísica de Derrida. Aquest no té cap problema per a reemetre's a Heidegger per exemple i reivindicar la seva filosofia —no pas la seva postura política—, fins i tot enmig de la polèmica que ha aixecat el famós llibre de Victor Fariás. Ha estat curiós el ressò d'aquesta obra, que exposa amb poques novetats el que tots els estudiosos sabien: les relacions de Heidegger amb el nazisme —sobretot els corrents més puristes i radicals que vinculats a les SA van resultar en un moment donat depurades. Aquesta polèmica que ha tingut un origen força artificial, perquè si bé Kurt Waldheim —una altra polèmica propera— podia intentar amagar o negar la seva participació activa amb el nazisme, no era aquest el cas de Heidegger, l'actitud del qual havia transcendit fins i tot amb el seu famós discurs rectoral. Doncs bé, la polèmica s'ha establert entre els que han esmentat fets documentats força coneguts i aquells que, més que negar el que sembla inqüestionable, han reivindicat la possibilitat de continuar pensant a partir d'una tradició —que es pot qualificar de metafísica pura i dura— des de Heidegger. Hi ha qui ha volgut salvar per al debat filosòfic la filosofia de Heidegger evitant que la seva identificació amb el nazisme la convertís en una caricatura tòpica semblant a l'intent de convertir Nietzsche o Hegel en pares del totalitarisme nazi. Tant si es tracta —ja que podem parlar aquí en present— de repetir aquesta operació en Heidegger, com —reconeixent el seu compromís polític amb el nazisme— de reivindicar la possibilitat d'impulsar un pensament no feixista des d'ell, el cert és que a finals del vuitan-

ta el pensament metafísic ha tornat a donar senyals de vida i d'impuls.

Paral·lelament a aquesta recuperació de la metafísica hi ha hagut una de les més grans eclòsions anti- o, almenys, a-metafísiques de la mà de la postmodernitat. Es tracta d'un moviment que es contraposa a tots els autors fins ara tractats, ja que d'alguna manera serien *moderns*. I això agafa tant Foucault —un dels més destructius crítics de la modernitat i la seva base inconfessable— i Derrida —que amb la seva deconstrucció sembla anticipar alguns dels principis teòrics postmoderns. Certament, Vattimo —un dels grans adalils postmoderns— parteix d'anàlisis força acurades i academicistes de Nietzsche i Heidegger, però la seva projecció mundial ha vingut de la mà de la polèmica al voltant de la postmodernitat. D'alguna manera, la seva darrera aposta teòrica va de la mà de l'anomenat *pensiero debole* que, malgrat ser criticat des de molts vessants, ha seduït una gran part dels assagistes filosòfics. El *pensiero debole* s'origina a partir de la polèmica sobre la postmodernitat. Aquesta s'havia iniciat a finals dels 70 en el món de l'art i l'arquitectura, i havia eclòsionat amb el llibre de François Lyotard *La condition postmoderne*. Publicat el 1979, és també un dels fets més significatius i configuradors de la dècada que acabem. No oblidem que els 80 ha vist l'aparició del debat postmodern fins a convertir-se en *El punt de referència* i, després, la seva lenta agonia. En la segona meitat dels 80, gairebé els mateixos sectors que van enlairar la temàtica se'n van anar desmarcant. A finals dels 80 molt pocs s'anomenen *postmoderns*.

Gianni Vattimo, un dels grans adalils postmoderns, i Jean François Lyotard, autor del llibre 'La condition postmoderne'

Potser això ha fet que darrerament aquella primera obra de Lyotard hagi estat relativament oblidada. Però, per entendre els 80 cal retornar-hi. Potser és l'obra on s'ha teoritzat d'una manera més rigorosa i creativa tota la qüestió de la mort dels *grans discursos legitimadors*, de la necessitat de la *paralogia* en el procés del saber, del paper de les noves tecnologies en l'actual societat postindustrial i de la ruptura en els valors que tot això implica. És potser encara l'obra on s'ha donat un fonament més plausible d'afioracions disperses, fins aleshores difícilment comprensibles.

La postmodernitat amb els seus microdiscursos, el pragmatisme socio-polític creixent, un cert pessimisme sense directrius clares, la nova voluntat de fabular i el desconcert teòric típic en les èpoques de crisi han provocat un cert predomini al llarg d'aquests anys de la proclamació reiterativa de la mort de les velles idees, més que no l'afirmació —sempre més arriscada— de noves idees o propostes. Així s'han d'entendre les successives proclamacions de la *fi de la història* i tantes altres polèmiques. Els vuitanta han estat una dècada pròdiga en defuncions més desitjades que no definitives, per la mateixa relativa manca de propostes alternatives. Ha estat una dècada en què s'ha llençat més que no s'ha acumulat, en què el món de la cultura ha eliminat pes mort i ha reclamat contundentment una més gran llibertat i atreviment en el pensar. Però sembla que aquest procés de fer *neteja* de les golfes filosòfiques encara no ha portat a una gran creativitat. Paral·lelament, però, aquest endreçar la pròpia tradició ha tingut l'efecte de retrobar el potencial d'algunes de les eines teòriques de sempre que s'havien menystingut —per snobisme o per servituds— a la ràpida *innovació*. Ara bé, tot acabant el 89, sembla que el fet socio-polític-cultural que marca el canvi de dècada i que aboca a una nova perspectiva, el fet que més farà pensar i que més determinarà el futur no serà altre sinó aquest procés civilitzador-cultural que ha dut a la caiguda del mur de Berlín. ■